

PASI ILMARI
JÄÄSKELÄINEN

KUURU-
PIILON
ANATOMIA

ATENA

Kaikkien maailmoiden yönaakoille ja marsilaisille,
punk-tyypeille, niin menneille kuin tuleville.

Tämän teoksen kirjoittamista ovat tukeneet Otavan Kirjasäätiö,
Kirjastoapurahalautakunta sekä Keski-Suomen taidetoimikunta.

©Pasi Ilmari Jääskeläinen ja Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava 2023

ISBN 978-951-1-45762-6

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2023

*Hampaista, käsistä, silmistä ja
monista muista anatomisista piirteistä päätellen
hän on selvästikin jonkinlainen kädellinen, primaatti,
mutta varsin outo sellainen.*

DESMOND MORRIS: ALASTON APINA

Ensimmäinen osa:

M, MISSÄ
MINÄ OLEN?

1.

Pieni lakanamuumio kyhjöttää sängyssä ja tuijottaa vasenta kämmentään. Siihen on kirjoitettu sinisellä musteella kysymys: *M, missä minä olen?*

Isoveljen käsiala on helppo tunnistaa: viivan kaari on herkkä mutta määrätietoinen, silmukat siroja, kirjaimet myrskytuulen koskettamia.

Etusormen ympärille on sidottu pätkä punaista villalankaa. Lapsi, varhaisempi versio minusta, tunnistaa langan samaksi, joka vielä joitakin öitä sitten toimi kirjanmerkkinä H. C. Andersenin satukirjan välissä.

Ikkuna on ollut auki koko yön. Puutarhan kostea ilmasto on valloittanut huoneen ja muuttanut lakanan nahkeaksi jättiläiskäärmeeksi, joka on kietoutunut lapsen ympärille. Sydän räpistelee paikoon. Pihapuun lintujen nokista purkautuu katkeamaton huuto.

M, missä minä olen? Mitä se tarkoittaa?

Punainen lanka johtaa lapsen ajatukset kauheaan satuun, jonka hän luki yhdessä isoveljen kanssa: *...hän hävisi kokonaan eikä näkyviin jäänyt muuta kuin musta kupliva suo...*

On vuoden 1974 kesäkuun kuudennen päivän aamu. Tänään isoveljeni täyttää seitsemäntoista vuotta. Illalla kotiimme kokoon-tuisi iloinen joukko sukulaisia, perheystäviä, koulutovereita, kave-reita, tuttavvia – sekalainen kattaus ihmisiä kaikista sukupolvista ja säädyistä, kuten Katri on veljeni ystäväpiiriä luonnehtinut.

Tulossa ovat ainakin Julia ja ne kaksi pitkätukkarokkaria, joiden kanssa veljeni käy konserteissa, kirjakauppias Arvi Nieminen kissansa kanssa sekä joukko näyttelijöitä teatterista, jonka esityksiin Alvar on suunnitellut lavasteita ja erikoistehosteita ja säveltänyt musiikkiakin.

Uskoakseni myös Varjo on tulossa. Ei häntä ole kutsuttu, mutta silti hän kyselee Alvarin syntymäpäivistä ja ilmeisesti valmistelee lahjaa. Varjo, Veijo Tarhanen, entisen ystäväni Rosan isovelji, neljä vuotta nuorempi kuin Alvar ja viisi vuotta vanhempi kuin Rosa ja minä.

Vaikka Varjo kuulemma on luokkansa paras laskennossa, kukaan ei pidä hänestä, eivät edes opettajat. Alvar kuitenkin kohtelee vastenmielistä naapurinpoikaa ystävällisesti. Kerran näin, kun Varjo pysäytti koulusta palaavan Alvarin esitelläkseen lasipurkkiin pyydystämänsä ötökkää. Isoveljeni oli olevinaan kiinnostunut ja Varjon kasvot loistivat.

Äiti ja minä näimme kohtaamisen ikkunasta. Äiti sanoi, että Tarhasen poika oli perinyt äitinsä kauniit piirteet ja vanhempiensa taivaansiniset silmät eikä sen käytöskään epäkohteliasta ollut, mutta jotain häiritsevää siinä silti oli.

Varjosta ei pidä edes hänen oma pikkusiskonsa. Ennen ystävyystemme päättymistä, kesken kissankehdon muodostamista, Rosa sanoi, että Varjo ottaa kiinni eläimiä – muitakin kuin ötököitä – ja leikkelee niitä isänsä partaveitsellä.

Neljätoista tuntia myöhemmin Varjo tosiaan ilmaantuu ovelle ja luovuttaa päiväsankarille tästä piirtämänsä muotokuvan. Piirrosta ylistetään. Muotokuva on kaikkien mielestä hämmästyttävän taidokas ollakseen kolmetoistavuotiaan tekemä – *katsokaapa, kuinka komealta Alvar siinä näyttää! No mutta eihän meidän Alvarista huonoa kuvaa ole edes mahdollista tehdä...*

Taiteilija jää mestariteoksensa aiheen varjoon. Siniset silmät pälyilevät sisälle, pöydässä olisi tarjolla mehua ja kakkua, mutta

kukaan ei kutsu Varjoa peremmälle, ei edes Alvar, jonka Julia on vetänyt sivummalle supattaakseen tämän korvaan jotain. Viimein Varjo ymmärtää, että hänen toivotaan poistuvan.

Varjon puolustukseksi on todettava, että hän yrittää parhaansa ollakseen tekemättä lähdöstään numeroa. Häneltä jää kuitenkin ulko-ovi auki, ja kirjakauppiaan kissa karkaa pihalle. Varjo yrittää napata kissan kiinni, se pelästyy ja kiipeää pihapuun latvaan. Pitkänhuiskea omistaja vyöryy talosta pihalle kuin shakkipelin torni ja kutsuu hädissään kissaansa. Varjo juoksee karkuun. Alvar kiipeää puuhun ja palauttaa kissan turvallisesti kirjakauppiaille. Häntä ylistetään ansaitusti.

Takaisin saman päivän alkuun, missä varhaisempi versioni kampailee itseään vapaaksi nahkeiden lakanoiden kuristusotteesta. *M, missä minä olen?* huutaa teksti kämmenessä – minua huolestuttaa punainen lanka sormen ympärillä, sehän vihjaa, että isoveljeni pahin pelko on toteutunut ja että hänelle on sattunut jokin yhtä kamalaa kuin sadun tytölle.

Se ottaa aikansa mutta lopulta huomaa, että toiseenkin kämmeneeni on kirjoitettu: *M, tervetuloa marsilaiseen kuurupiiloon!*

Kyseessä onkin uusi leikki: Alvar on piiloutunut ja minun täytyy etsiä hänet!

Revin pyjaman yltäni. Se on valmistettu tehtaassa ihan toisenmuotoista lasta varten ja saa ihon kutisemaan. Kerran päätin nukkua alasti. Äiti huomasi ja teki siitä lopun. Ilman yöpukua kuulemma nukkuvat vain viidakon sivistymättömät villi-ihmiset, jotka eivät ymmärrä hävetä alastomuuttaan.

En näe äitiä tai isää koskaan alastomana. Äidin mukaan vaatteiden alle jääviin kehon osiin ei ole tarkoitus kiinnittää huomiota. Aluksi en ottanut hänen varoituksiaan tosissani vaan sulkeuduin huoneeseeni, otin kaikki vaatteet pois ja aloin tutkia itseäni tarkemmin kuin koskaan ennen. Aluksi kaikki sujui hyvin, vaikka sydän moikasi kuin suuri kirkonkello. Sitten tapahtui jo-

tain vaikeasti hahmotettavaa ja ajauduin kauhun valtaan. Pukeuduin kädet kylminä ja korvat humisten, varmana siitä, että olin onnistunut rikkomaan itseni. Ymmärsin äidin olleen oikeassa ja aloin pitää silmät tiukasti kiinni aina vaatteita vaihtaessani.

Nyt kuitenkin kurkistan nopeasti toisella silmällä. Lukuvuoden aikana kehooni isketyt mustelmat ja ruhjeet ovat ehtineet haalistua.

Paitani mainostaa Marrasvirran palloseuraa. Isä vei minut kerran katsomaan ottelua ja osti paidan jalkapallokentän kojusta. Pelaajat jahtasivat kentällä palloa. Yleisö istui katsomossa, huusi ja tömisti jalkojaan. Kokeilin sitä itsekin. Se tuntui typerältä. Ehdotin isälle, että menisimme kentälle ja osallistuisimme peliin. Isä ei kuullut, vaikka sanoin monta kertaa.

Huoneeni seinälle on kiinnitetty pieni peili juuri kasvojeni korkeudelle. Kampaan hiukset sen edessä.

Viikko sitten ensimmäinen vuoteni peruskoulussa päättyi rituaaliin, jossa kokoonnuttiin juhlasaliin ja puhuteltiin laulaen näkymätöntä luoja jumalaa, tämän poikaa, joka heräsi julman teoituksen jälkeen henkiin, sekä omaa sielua. Lauloin mukana, koska en halunnut erottua. Erotuin silti. Takanani istui luokan poikia, Esa ja hänen kaverinsa. He läpsivät päätäni Suvivirren tahdissa ja hihittivät. Kun minuakin alkoi naurattaa, iskut muuttuivat kovemmiksi ja minulta pääsi älähdys.

Opettaja istui ihan edessäni. Hänen kaulansa alkoi tummua. Hän ei kuitenkaan kääntynyt katsomaan, lauloi vain vielä kovempaa.

Juhlan jälkeen mentiin luokkiin. Meille jaettiin todistukset. Koska olin saanut kokeista pelkkiä kymppejä, äiti oli arvellut minun saavan luokkastipendin. Se kuitenkin annettiin sellaiselle, joka oli saanut kokeista ysejä.

Todistuksessani oli kaseja ja seiskoja. Muiden poistuttua kysyin opettajalta, oliko hän tehnyt virheen. Hän selitti, että todistuksen numeroihin vaikuttivat muutkin asiat kuin kokeiden

arvosanat ja minun ympärilläni oli ollut koko lukuvuoden ajan tekeillä kaikenlaista häiritsevää. Asenteessanikin oli korjaamisen varaa. Opettaja hymyili, toivotti hyvää kesälomaa ja poistui luokasta.

M, missä minä olen?

Etsin Alvaria talosta. En löydä häntä. Löydän kuitenkin hänen jättämänsä vihjeet. Hetken hämmennyksen jälkeen oivallan, kuinka leikki toimii, ja jatkan etsimistä talon ulkopuolella. Vä-lillä leikki kuljettaa minut niin kauas kotipihasta, että alan uskoa harhautuneeni sen ulkopuolelle, mutta sitten löydän taas vihjeen.

Leikki on pitempi kuin osasin odottaa, se jatkuu myöhään iltapäivään. Löydettyäni Alvarin palaamme yhdessä kotiin. Matkalla isoveli selittää uuden leikkimme viralliset säännöt – ymmärränhän, että ne on kirjoitettu meitä molempia suuremmiksi ja ettei niitä voi muuttaa ja että niiden rikkomisella olisi vakavat seuraukset ja kun leikkiin kerran ryhtyy, sitä on kunnioitettava ja sille on antauduttava kokonaan, kunnes se on ohi...

Alvarin totisen katseen edessä en voi kuin vastata myöntävästi.

Marsilaisessa kuurupiilossa on sama perusidea kuin tavallisessa kuurupiilossa: yksi menee piiloon, sitten häntä etsitään. Marsilaisuus piilee toteutuksessa ja mittasuhteissa. Ensimmäkin piiloutuja, joka on aina Alvar, saa etsiä piilonsa mistä päin Marrasvirtaa tahansa. Minun tehtäväni etsijänä olisi toivoton ilman vihjeitä, joita minulle toimitetaan leikin aikana mitä yllättävimmillä tavoilla.

Leikin virallisia sääntöjä en vielä tässä vaiheessa juuri ajattele. Ne ovat kirjoittaneet leikkimme ytimeen toteutumistaan odottavan tragedian, mutta sen ymmärtäisin vasta myöhemmin.

Selvitykseni marsilaisen kuurupiilon historiasta voisi aloittaa monesta muustakin kohdasta ja kaiken voisi kertoa lukematto-

milla eri tavoilla. Silti tarinan keskiössä olisi loistava nuorukainen, joka saa osakseen enemmän rakkautta kuin on terveellistäkään mutta jonka sydämen on sairastuttanut pelko kadoksiin joutumisesta.

Kertojaksi ja näkökulmahenkilöksi puolestaan valikoituisi aina isoveljensä valossa ja varjossa elävä nuorempi sisarus. Kertoja on isoveljeään keskinkertaisempi mutta hahmona tietyllä tapaa erityislaatuinen; liian kirkkaassa valossa tarkasteltuna häntä voisi pitää jopa kummajaisena. Näkökulmahenkilön tehtävä on antautua yhä uudestaan marsilaisen kuurupiilon kuljetettavaksi, etsiä isoveljensä ja tuoda hänet takaisin kotiin.

Olisi houkuttelevaa antaa kertomukselle näppärä juoni, klassinen henkilögalleria sekä lopetus, jossa roistot erottuvat sankareista, mysteerit selitetään auki ja kaikki saavat ansionsa mukaan. Kokoamani tosiasiat eivät vain taivu tähän muottiin. Kahdesta sisaruksesta vähäisemmän kohtalona on seurata kadonnutta isoveljeään syvälle rivienväliseen pimeään, ja lopulta monet tärkeimmistä kysymyksistä jäävät vaille sellaista vastausta, jonka tapahtumien kulkua kärsivällisesti seurannut yleisö voisi yksituumaisesti hyväksyä.

Aion silti koota arvioitavaksi kaiken ulottuvillani olevan informaation marsilaisesta kuurupiilosta, sen taustoista ja vaiheista. Minua auttaa erityinen muistitekniikka, jota kutsun mentaalikameraksi. Sen avulla pystyn tallentamaan kokemuksia mieleeni elokuvamaisen tarkasti myöhempää tarkastelua varten. Otin mentaalikameran käyttöni seitsemän vuoden iässä, kun valmistauduin aloittamaan koulunkäynnin ja pitkäaikaiset antropologiset tutkimukseni.

Mentaalikameramateriaalia onkin kertynyt vuosien varrella runsaasti. Ironista kyllä ilmiömäinen muistitekniikkani pettää nimenomaan marsilaisen kuurupiilon kohdalla.

Alkuperäisten kuurupiilojen sarjassa ensimmäinen leikittiin kesäkuussa 1974 ja viimeinen helmikuussa 1976. Montako kuuru-

piiloa jää näiden kahden väliin? Määrä voi olla mitä tahansa kolmesta kolmeenkymmeneen. Tuona aikana tallensin mentaali-kameramuistiini kaiken kokemani ja havaitsemani, mutta kuurupiiloista tallentui vain tunnelmia ja satunnaisia välähdyksiä. Kun nyt tavoittelen kuurupiiloon liittyviä muistoja, ne karkaavat, sumenevat, pirstoutuvat ja sulavat kiinni toisiinsa kuin aurinkoon unohdetut makeiset.

Muistini viskoo sekaan sirpaleita myös unista, joissa jatkoin Alvarin etsimistä viimeisen, kesken jääneen kuurupiilon jälkeen.

2.

Viikkoa ennen ensimmäistä marsilaista kuurupiiloa Alvar ilmestyi huoneeseeni satukirja mukanaan. Kaikki nukkuivat jo, vain isoveljeni ei saanut taaskaan unta. Hänellä oli tapana lähteä tuolaisina öinä pitkille kävelyille, joilta palattuaan – usein kuulin hänen hiipivän taloon vasta sarastuksen jälkeen – hän otti suihkun ja nukkui koko seuraavan päivän. Toisinaan hän jäi kotiin, joi kuppikaupalla teetä, luki kirjoja, suunnitteli lavastuksia teatteriin tai hiiviskeli vain huoneesta toiseen ajatustensa riivaamana. Useammin kuin kerran olin herännyt ja huomannut Alvarin istuvan huoneessani pimeyteen verhoutuneena.

Mentaalitalenteen alussa olen havahtunut oven narahdukseen ja ottanut tyynyn alta peltikuorisen taskulamppuni. Kun suuntaan lampun ovelle ja painan katkaisijaa, valokeila maalaa näkyviin ensin kirjan ja sitten sitä pitelevän nuorukaisen virnistävät kasvot. Kun isoveljeni hymyilee, hänen toinen silmänsä menee kiinni. Joku sanoi kerran, että sellainen hymy on kuin kuivaan ruohikkoon heitetty tulitikku.

”En kai herättänyt?”

Katson herätyskelloa. ”Ei haittaa”, sanon.

Alvarin tuoman kirjan nimi on *H. C. Andersenin kootut sadut ja tarinat II*. Knessa on kuva piiritanssiin antautuneista satuhahmoista. Oikeastaan ne näyttävät siltä kuin ne olisi pakotettu mukaan. Sivujen välistä valuu noro jotain punaista. Verta. Ei,

vaan kirjanmerkiksi laitettu punainen villalanka. Sen kohdalta löytyy tarina Tyttö joka astui leivän päälle.

Kai sinä olet kuullut puhuttavan tytöstä, joka astui leivälle ettei tahrisi kenkiänsä, ja kuinka huonosti hänen kävi?

Alvar pitää tauon arvioidakseen, olenko valmis kuulemaan loputkin tarinasta. Me molemmat tiedämme, että kun sadun aloittaa, se on pakko kertoa loppuun saakka, sillä jos lopun joutuu kuvittelemaan itse, silloin siitä vasta kauhistuttava tulee.

Inkeri, sadun päähenkilö, on itsekäs ja julma lapsi, joka huvittelee kiusaamalla hyönteisiä. Hänen kotinsa on köyhä, mutta hänellä on onni päästä palvelemaan ylhäisiä ihmisiä, jotka kohtelevat tyttöä kuin omaa lastaan ja pukevat hänet hienoihin vaatteisiin. Loiston keskelle päästyään Inkeri haluaisi unohtaa kotinsa kurjuuden ja nolot rääsyläisvanhempansa. Hänen uudet huoltajansa kuitenkin lähettävät Inkerin vierailemaan isän ja äidin luona ja antavat mukaan ison leivän tuliaisiksi.

Tyttö lähtee matkaan, kun ei muutakaan voi, mutta tiellä on lammikko, liian iso kierrettäväksi, eikä hän halua liata hienoja kenkiään. Niinpä hän heittää tuliaisleivän astinlaudaksi kuraan.

Mutta juuri kun hän astui toisella jalalla ja nosti toista, vaipui leipä ja hän sen mukana – yhä syvemmälle ja syvemmälle – hän hävisi kokonaan eikä näkyviin jäänyt muuta kuin musta kupliva suo.

Ei Inkeri kuitenkaan kuole vaan päätyy ensin suon eukon maanalaiseen panimoon, mistä hänet myydään koristeeksi Tihulaisen ja tämän myrkyllisen isoäidin lastenlastenlasten odotushuoneeseen. *Sillä lailla joutui pieni Inkeri helvettiin. Sinne eivät ihmiset karkaa suoraa päätä, vaan voivat päästä sivuteitä, kun heillä on taipumuksia.*

Inkeri viruu helvetissä. Hänet on sidottu liikkumattomaksi myrkyllisten hämähäkkien seitillä ja häntä piinataan lukemattomien eri tavoin. Maan päällä vuosikymmenet kuluvat. Inkerin kohtalosta kuullut hyväsydäminen pikkutyttö ikääntyy mum-

moksi, kuolee ja nousee enkelinä taivaaseen. Kun hän tulee katsooneeksi helvettiin ja saa tietää Inkeri-polon kärsimysten yhä jatkuvan, hän purskahtaa itkuun. Silloin koittaa ihmeen aika: kyneleet vapauttavat Inkerin – tarkkaan ottaen Inkerin sielu saa linnun hahmon ja pääsee lentämään pois helvetistä.

”Sekö kuoli?” kysyn.

Taskulampun himmeys on suunnattu kirjan sivuihin. Kun Alvar katsoo minua, hänen silmänsä näyttävät tyhjiltä kuopilta.

”Luultavasti Inkeri kuoli jo silloin kun vajosi suohon ja kaikki sen jälkeen tapahtuva on vain hänen kuolonuntaan. Elämän ja kuoleman raja on saduissa erilainen kuin tosielämässä.”

Tytön kohtaloa surraan, kauhistellaan ja ilkutaankin. *Hän kuuli, että hänen tarinansa kerrottiin lapsille ja pienokaiset sanoivat häntä jumalattomaksi Inkeriksi. ”Hän oli niin paha”, sanoivat he, ”niin häijy. Häntä pitäisi oikein kiduttaa!”*

Kaikki tuntuvat tietävän, mitä Inkerille on tapahtunut, mutta juolahtaako kenenkään mieleen yrittää pelastaa tyttöä, kysyy Alvar synkästi. En haluaisi nähdä hänen käsiensä vapinaa tai kuulla hänen äänensä kylmää ahdistusta.

Loistavassa isoveljessäni on kaikki kauniisti muodostunut. Hän on lahjakas, seurallinen ja iloinen. Kun hän puhuu, ihmiset kuuntelevat hymyillen ja nyökytellen. Alvar ei pelkää mitään. Hän kiipeää korkeimpiinkin puihin. Vihaisia koiria hän ei kavahda vaan puhuu niille niin että ne joko rakastuvat häneen tai luikkivat noloina matkoihinsa.

”Voi sinua, pikku marsilainen”, Alvar kuiskaa kyneleet silmissään. ”Olen pahoillani. Oikeasti.”

”Ei haittaa”, kiiruhdan vakuuttelemaan. En ymmärrä häntä. Eihän tämä ole ensimmäinen kerta, kun hän minut herättää.

”Jos minä katoaisin...”

Otan lampun Alvarin kädestä ja osoitan sillä hänen kasvojaan. Hänen ilmeensä saa minut kauhistumaan. Kaikkien tuntemaa iloista ja hyväntuulista Alvaria koettelevat toisinaan suru-

mielisyyden puuskat. Hän haluaa salata ne kaikilta, minä olen ne pannut merkille ja tottunut niihin.

Nyt hänestä kuitenkin huokuu paljas pelko.

Käänän valon omiin kasvoihini ja painan käteni Alvarin rintaa vasten niin, että tunnen hänen sydämensä lyönnit.

Teen juhlallisen lupauksen: jos isoveli katoaisi, minä, hänen vähäisempi mutta alati uskollinen sisaruksensa, etsisin häntä kaikkialta enkä luovuttaisi ennen kuin löytäisin hänet, minne ikinä hän sitten olisikin joutunut. Ja toisin hänet takaisin kotiin.

3.

Alvarin ylioppilasaine

Taide on ihmiskunnan silmät

Keväällä 1975 luokkamme eteen asteli äidinkielen uusi sijainen, leiskuvahiuksinen ilmestys, joka rakasti kirjoja mutta varoitteli meitä niiden lukemisen vaarallisuudesta. Hänen mukaansa harmittominkin kirjallisuus on riviensä välissä viettelevän psykoottista, sikiäähän se vääristyneistä muistoista, spekulatiivisista labyrinteista ja kuvitelmiin katakombeista, vaikka voikin myös rakentaa lukijalle portaat ihmisyyden yleviin näkötorneihin.

”Lue, jos et osaa olla lukematta”, sijasopettaja kommentoi nähtyään minulla Vonnegutin romaanin. ”Varaudu kuitenkin siihen, että ennen pitkää jokin näistä paperipenteleistä pureutuu sydämeesi, myrkyttää musteellaan veresi ja sekoittaa pääsi.”

Vaikka se kuulosti hupsulta käänteispsykologialta, tiesin hänen puhuvan asiaa. Eräs julma satu nimittäin aiheutti minulle lapsena vuosikausien painajaiset. Sitten kahden-

toista ikäisenä löysin antikvariaatin hyllystä kirjan, jonka alkuperä ja tarkoitus jäivät minulle mysteeriksi. Kirjasta tuli minulle pakkomielle. Teos muistutti koululaisille tarkoitettua biologian oppikirjaa mutta se oli kirjoitettu kielellä, jota en tunnistanut. Muistelen kirjainmerkkien näyttäneen yhdistelmältä arabiaa, hieroglyfejä, kiinalaisia logogrammeja ja matemaattisia erikoismerkkejä.

Kirjan sivujen väliin oli taiteltu kellastunut liite, jossa oli alkusanojen mukaan ”valitettavan epätarkka” käänös. Kirjan ilmoitettiin olevan tarkoitettu ”nuorille marsilaisille ja muiden sivistyneiden lajien varhaisille kehitysvaiheille”.

Kuvitetussa teoksessa *Homo sapiensia* tarkasteltiin ulkopuolisten silmin. Kirjoittaja kuvaili, miten ihmislaji jakautuu kahteen sukupuoleen, jotka tarvitsevat toisiaan lisääntymiseen mutta samaan aikaan toimivat kuin olisivat toistensa pahimpia vihollisia.

Lisääntymisestäkin löytyi ihmeteltävää: uusien yksilöiden kerrottiin kehittyvän naaraspuolisten yksilöiden synnytysselimistössä eräänlaisina parasiitteina, kunnes ne siirtyvät maailmaan ”mitä brutaaleimmalla tavalla”. Vastasyntyneen kuvailtiin olevan ihmiseksi merkillisen pieni, keskeneräinen ja avuton, vasta ”pelkkä kaino ehdotus uudeksi henkilöksi”. (Kääntäjä huomautti tässä kohdassa ottaneensa vapauksia, sillä alkuperäiselle ilmaukselle ei löytynyt vastinetta yhdestäkään ihmiskunnan kielestä.)

Suurin osa teoksesta kuitenkin esitteli vieraiden maailmojen sivistyneitä lajeja ja teki yksityiskohtaisilla piirroksilla selkoa niiden fiktiivisestä anatomiasta. Yhdellä lajilla ei ollut varsinaista sukupuolta lainkaan, toisella oli seitsemän eri sukupuolta ja yhdyntään tarvittiin edustaja niistä jokaisesta. Eräällä lajilla jokainen yksilö kehitti

itselleen oman, kaikista muista lajin yksilöistä poikkeavan sukupuolensa yksilökohtaisine ulkoisine tunnusmerkkeineen.

Kuvat olivat taidokkuudessaan lumoavia. Se, mikä oli aluksi hirviömäisen outoa ja vierasta, alkoi vähitellen vaikuttaa kauniilta ja tarkoituksenmukaiselta. Suretti ajatella, ettei kirjassa kuvattuja olentoja oikeasti ollut olemassa.

Uppouduin teokseen tuntikausiksi sokkeloisen antikvariaatin suojaisimmassa sopessa, mihin kukaan ei eksynyt häiritsemään minua.

Järkevästi ajatellen kirjan täytyi olla pienen piirin akateeminen kepponen. Olisin silti maksanut kirjasta kaikki säästöni, mutta hintalappuun merkitty kolmetuhatta markkaa oli liikaa minulle. Kirja oli arvokas keräilykappale, tai ehkä kauppias ei vain halunnut kenenkään ostavan sitä.

Työnsin kirjan takaisin hyllyyn ja päätin unohtaa sen.

Seuraavana yönä uni ei tullut. Lähdin kävelylle. Aurin gon noustessa seisoin Kirjakadun antikvariaatin edessä. Se avattaisiin vasta keskipäivällä mutta oli selvää, että minun oli palattava liikkeeseen. En pystynyt ostamaan kirjaa, joten minun oli varastettava se.

Puolustuksekseni sanon, että en havitellut kirjaa itselleni vaan nuoremmalle sisarukselleni. Toisaalta kyse taisi sittenkin olla lopulta minusta itsestäni.

M syntyi kahdeksan vuotta ja kymmenen kuukautta minun jälkeeni. Karkea luonnostelma M:stä – todellakin ”pelkkä kaino ehdotus uudeksi henkilöksi” – pusertui ulos äitimme kehosta Marrasvirran keskussairaalan synnytysosastolla. Ironista kyllä silloin oli vuoden 1966 aprillipäivän aamu.

M:n syntymä aiheutti kohahduksen. Nuori hoitaja pelästyi, möläytti jotain epäammatillista ja sai äkkilähdöt synnytyshuoneesta.

Tähän maailmaan saapuessaan ihminen on samantaisessa mielentilassa kuin kuka tahansa, joka yhdeksän kuukautta kestäneen matkan jälkeen huomaa tulevansa revityksi ulos junasta – tai ehkä ei niinkään junasta kuin ahtaasta ja yksinäisestä avaruusraketista – ja päätyy ummikkona keskelle itselleen outoa kulttuuria, eriskummallisten olentojen pariin.

Niinpä M oli vastasyntyneiden tapaan kiukkuinen ja hämmentynyt. M:n vastaanottokomitea oli vielä hämmentyneempi. Ymmärtääkseni sairaalassa syntyi tuolloin jonkinlainen kahakka, jonka yhteydessä isoäitimme löi kahta lääkäriä, ja tilannetta selvittämään tulivat poliisitkin. Konflikti selvitettiin mutta M:ää ympäröivä hämmennys ei ole kadonnut minnekään.

Kahden vuoden iässä M livahti alastomana naapurin pihaan, keskelle puutarhajuhlia. Kun ehdin paikalle, kummasteleva juhlaväki oli saartanut M:n. ”Mikäs tuota teidän pikku marsilaista oikein vaivaa?” kummasteli naapuri luodaten katseellaan M:n kehon yksityiskohtia.

Sanoin, että juuri nyt pikku marsilaista vaivasi lauma typeriä apinoita, ja kannoin M:n takaisin kotiin.

Vanhempamme ovat aina huolehtineet M:stä moitteettomasti. Ruokkineet, vaatettaneet, kohdelleet lempeästi, järjestäneet merkkipäivinä kakun ja lahjoja – he ovat sentään sivistyneitä ihmisiä. Ei heitä voi syyttää muusta kuin siitä, etteivät he halua katsoa kuopustaan. Naapurit tuijottavat heidänkin edestään. Sana on kiertänyt.

Minulle M on noiduttu peili: se, mikä on yhdessä kätkeyty syvälle pinnan alle, on toisessa jätetty näkyviin – ja vain jälkimmäinen maksaa hinnan. Halusin antaa antikvariaatissa näkemäni kirjan aprillisyntymäpäivälahjaksi M:lle, niin että se toimisi hänelle totuudellisem-

pana peilinä kuin ne kylmästä lasista rakennetut kuvastimet, joiden valo ei yllä pintaa syvemmälle.

Antikvariaatissa en enää löytänyt kirjaa hyllystä. Tutkin koko kaupan ja menin lopulta pitkänhuiskean kauppiaan puheille. Hän katsoi minua pitkään ja totesi, ettei liikkeessä hänen tietääkseen ollut koskaan sellaista nimikettä nähty.

Alkuosa abiturientti Alvar Silasenpään äidinkielen ylioppilasaineesta keväällä 1976. Aihe: Taiteellinen luomistyö ammattina. Lähtöpisteet: 95.

Opettajan muistiinpanot: *Teknisesti hallittua käsittelyä kuten A.S:n teksteissä aina mutta jokseenkin ylipitkä. Merkillisyyksiin harhautuva pohdiskelu ei kuitenkaan vastaa tehtävänantoa, mikä voi pudottaa pisteitä paljonkin. Tästä tulee joko laudatur tai improbatur.*

4.

Vuoden 1976 helmikuussa Kirsikkakukkulan niin kutsutulla pimeällä puolella, läntisen Marrasvirran idyllisellä omakotitalo-alueella missä perheemme asui, levisi uutinen: oli kulunut yli viikko siitä, kun abikarkit oli viskelty rekkojen lavoilta, penkinpainajaiset juhlistu ja lukuloma alkanut, mutta lyseon abiturientti, tunnetun kauppiassuvun jäsen, ei ollut vielääkään palannut penkkareistaan kotiin.

Liu'uin potkukelkalla jäiseen alamäkeen. Vauhti kiihtyi. Koulupäivä oli ohi. Reppu keikkui istuimella. Ohitin värikäät puutalot ja sitten suuret huvilat torneineen ja lumisine puutarhoineen. Matkan varrella oli kolme räksyttävää koira: kouluun mennessäni ensin ohitin pienen, sitten keskikokoisen ja lopuksi suuren. Kotimatalla järjestys oli päinvastainen.

Alamäki vaihtui ylämäeksi. Vauhti riitti lippakioskille. Kioskista myytiin kesällä jäätelöä ja talvella kuumia nakkeja. Nyt sen edustalla keskusteltiin niin kiivaasti, että höyry peitti puhujat näkyvistä.

No se lyskaa käyvä kaveri, jonka perhe asuu isossa kauppiaan talossa. Jaa, se kauppiaan tyttären ja rohvessorin esikoinenko se on nyt sitten kadoksissa... Jos sille on jotain sattunut niin sääli, poika kun on fiksu ja filmaattinen ja varma kuuden ällän ylioppilas, tervehtii aina kaikkia. Nuorempi sisarus taas, tiiät kai tapauksen, on kyllä omanlaisensa outolintu, mikä lie maailmanlopun marakatti...

Heikotti. Toivuin yhä kuumetaudista. Pakotin kehoni jatka-
maan eteenpäin.

Kadonneen abiturienttipojan nimi oli Alvar Silasenpää ja hän
oli minun loistava isoveljeni.

Vielä tässä vaiheessa etsittiin elävää Alvaria. Kukaan veljeni
tuttavista ei ollut nähnyt Alvaria penkkareiden jälkeen eikä kuul-
lut hänestä mitään. Abitoverit eivät olleet varmoja, missä vaihees-
sa Alvar oli poistunut juhlista tai oliko tämä edes ollut paikalla.

Isä ja äiti arvelivat, että juhlahumussa heidän oma abi-
turienttinsa oli päätynyt toiselle paikkakunnalle, ystävien mökil-
le tai muuhun sellaiseen paikkaan, josta ei löytynyt edes puhelin-
kioskia. Isä sanoi: ”Turhaan tässä hermoillaan, sillä ihan pian,
minä hetkenä hyvänsä, poika kolistelee eteiseen reissusta räh-
jäntyneenä mutta onnellisena ja kertoo odysseiastaan ja sitten
me nauretaan koko jutulle!”

Eteisestä alkoikin kuulua ääniä. Ovesta tuli Katri. Hän asui ny-
kyään äidin kaupan yläkerrassa, missä pappakin oli asunut kun-
nes oli joutunut muuttamaan halvauksen takia Kirsikkapuiston
hoivakotiin.

Äidin ilme valahti.

Katri nosti tiskipöydälle kassin, joka oli täynnä pakasterasioita.
”Valmista ruokaa nälkäiselle kansalle. Ei tartte kuin lämmittää.
Ja anteeksi muuten kauheasti, että se olinkin vain minä.”

Katri oli äidin äiti, siis isoäitini. Häntä ei kuitenkaan kannat-
tanut puhutella isoäidiksi, sillä hän oli ilmoittanut olevansa Kat-
tri niin ystävilleen kuin myös niille sukulaisille, jotka aikoiivat py-
syä väleissä hänen kanssaan.

”Kirken saarelleko se meidän Odysseus olisi haaksirikkoutu-
nut?” Isä katosi työhuoneeseen. Äiti nosteli Katrin tuomisia jää-
kaappiin. ”Ainahan tyttöset on meidän Alvarista tykänneet”, hän
sanoi. ”Mutta ei kai se kenenkään Kirken kanssa ole kulkenut.”

Katri huokaisi ja huomautti, että jos Alvar oli penkkarihumussa
löytänyt itselleen naisseuraa, kelpo nuorukaista saattoi tällä haa-

vaa kiinnostaa enemmän nussiminen kuin ne äidin hartaasti odottamat kuusi laudaturia.

Nussiminen. Toistin sanan ääneen.

Äiti viskasi rasian käsistään ja parahti: ”Voisiko isoäiti ar-
mahtaa edes lapsenlapsensa korvia!”

Katri tajusi vasta nyt minun istuvan keittiön nurkassa kädet polvien ympärillä. ”Hupsista. Pikku marsilainen antaa Katrin ru-
mien puheiden mennä toisesta korvasta sisään ja lentää kolman-
nesta ulos.”

”Ja äiti, sinä et sitä marsilaiseksi nimittle! Se on Alvarin yksin-
oikeus eikä Alvar ole nyt täällä.”

Vuosia myöhemmin kävin läpi kaikki mentaalikameratallen-
teeni näiltä viikoilta ja poimin ympäristön tapahtumista monia
sellaisia yksityiskohtia, joihin en ollut nuorempana osannut kiin-
nittää huomiota. Jotkut aukoista täytin kyselemällä Katrilta. Ra-
kensin alkuperäisen, lapsen itsekeskeisiin tulkintoihin perustu-
van kokemuksen päälle aikuisemman tason, jossa huomioitiin
muidenkin osallisten näkökulmat ja kaikki se, mikä oli jäänyt
lapsen käsityskyvyn ulkopuolelle.

Ennen penkinpainajaisia oli kirjoitettu äidinkieli. Alvarin
ensimmäinen aine oli kuulemma enemmän uhkarohkea kokei-
lu kuin mitään muuta mutta toinen oli lähtenyt lautakuntaan
maksimipistein.

Kun varsinaiset ylioppilaskirjoitukset alkoivat kuukauden
lukuloman jälkeen, isä ja äiti seisoivat Alvarin koulun portilla.
En ollut mukana, mutta saatoin kuvitella tilanteen: isä pitkänä ja
laihana harmaassa villakangastakissaan ja lippahatussaan, vie-
rellään harmaaseen tweediin verhoutunut äiti, taustalla koulun
sakaraharjainen kivilinna ja talviaamun mustuus. Ohi virtaa lu-
kiolaisia, Alvarin koulutovereita. Jotkut jutustelevat, toiset ovat
jännittyneitä ja hiljaisia. Huomaako kukaan näitä kahta, joista
kumpikin mieluummin kuolisi kuin paljastaisi sisimpänsä ulko-
puolisille?